

Duymak ve Dinlemek

—Alevilerin Haykırışları Üzerine Bir Deneme—

Necdet SUBAŞI*

aleviler kendileri dışındaki temsil grupları tarafından nasıl görülüyor? Dile getirdikleri talepleriyle genel kamuoyunda kayda değer bir ilgi yaratan Alevilerin, öteden beri bastırılmış duygularıyla, husumet ve dışlanmışlıkla ilişkilendirilmiş imajları bugün nasıl bir seyir izliyor?

Günümüzde Alevilerin talepleri üzerine pek çok çalışma yapılmasına rağmen genel kamuoyunda bu taleplerin nasıl algılandığı konusunda hatırı sayılır bir ilgi ve kritiğe henüz yer verilmemiştir. Alevilerin kendi varlıklarını kimliklendirme çabaları oldukça yenidir ve bu adımlar çoklukla cemaat içi tartışma ve restleşmelerle şekil almaktadır. Oysa bu durumun başta Devlet olmak üzere, Sünni kamuoyu, medya ve sivil toplum kuruluşlarınca nasıl ele alındığı, sorunun kavranışı ve sınırlarının belirlenmesi açısından bir hayli önemlidir.

Alevilerin kimlik beyanları ve siyasetleri çok yönlü ve karmaşıktır. Şifahi bir kültürel kod olarak Aleviler, modernleşme sürecine sınır tanımayan bir hevesle dahil olmuşlar, geleneksel kabul, inanç ve ritüellerinin pek çoğunu bu hengâmede ya kaybetmiş ya da bir hayli aşındırmışlardır. Ötedenberi senkretik ve eklektik bir inanç dizgesi olarak tanımlanan Aleviliğin, bugün gelinen noktada da ilişkiye geçtiği yeni birtakım form ve kabullerle temas içinde olmasının yadırganacak hiçbir yanı yoktur. Esasen Alevilik, her şeyden önce toplamda her daim yeniden şekillenen ve biçimlenmesini süreklilik içinde devam ettiren bir yapılanma olarak tarif edilebilir; ancak yeni arayış ve yönelişlerin ürettiği konsept, Aleviliğin tarihsel imge, imaj ve ilkelerini her bakımdan alt üst etmiştir.

Alevilerin Sünniler Sünnilerin de Aleviler hakkındaki yargıları kabul edilemezdir ve bütün bunların sonuçta bir ezberin ötesine geçmeyen, ağırlıklı olarak da geleneksel kabullerden beslenen tevarüs edilmiş kimi yargılardan beslendiği söylenebilir. Aleviliği Hz. Ali eksenli bir inanç ve düşünüş biçimi olarak görmekle sınırlı olmayan yaygın Sünni bakış açısı, bugün ciddi anlamda içselleşmiş algılarıyla cedelleşmek zorundadır. Öte yandan geleneksel Alevi bakış açısı da Sünnileri Hz. Hüseyin'i Kerbela'da şehit eden Yezid'in varisleri olarak görmek-

*Yrd. Doç. Dr.,
Muğla Üniversitesi Fen
Edebiyat Fakültesi Felsefe
Bölümü Öğretim Üyesi

Cumhuriyet'in ulusal tabanlı laiklik siyaseti Sünniliği makul ve meşru düzeyde dinselliğin ana damar referans kalıbı olarak belirlerken Aleviliği de yer yer Türk laikliğinin biricik teminatı olarak göstermekten kaçınmamıştır. Devlet, hiçbir zaman Aleviliği Sünnilikten ayrı bir blok olarak görme temayülünde olmamıştır.

tedir. Aleviler de sağlam verileri devreye sokarak bu inançlarıyla yüzleşmek zorundadırlar. Bu yaklaşımların tarihsel verilerle desteklenmesi hiçbir şekilde mümkün olmasa da bugün yaygın bir şekilde içselleştirilmiş yakıcı ön yargıların temelinde bu yaklaşımların yer aldığı inkar edilemez. Bu iddiaları besleyen başka birtakım görüşler de her iki topluluğun birbiriyle olan ilişkilerini kritik bir eşikte tutmaktadır; çünkü bu suçlama ve yargılar hala birkaç yüzyıl öncesinin tarihsel gerçekliğinde kendine bir zemin bulabilmiş siyasi ve teolojik hi-zipleşmelerle ilişkilidir.

Alevilerin Sünniler hakkındaki yargıları gasp, zulüm ve ayrımcılık üzerine inşa edilmişken Sünnilerin Aleviler hakkındaki yargıları da ihanet, sapkınlık ve cehalet üzerine inşa edilmiştir. Bu karşılıklı yargı(lama)ların bugün için hiçbir anlamının kalmamış olması beklense de söz konusu değerlendirmeleri hiç yokmuş gibi saymak da bugün devasa bir soruna dönüşen Alevi sorununu çözme konusundaki her bir adıma karşı kayda değer bir kısıtlama yaratmaktadır. Karşılıklı ön yargılardan beslenen geleneksel tutumlarda bugün için kısmi bir rahatlama sözkonusu ise de yine de esaslı bir ön yargının varlığı ortadadır. Bu çerçevede yargı ve tutumların güncellenmesi açısından bakıldığında gerek Alevilerin gerekse Sünnilerin birbirleri hakkındaki değerlendirmelerinde bugün ciddi bir farklılaşmanın olduğu ne yazık ki söylenemez. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki ne Alevilerin Sünniler ne de Sünnilerin Aleviler hakkındaki ithamları kayda değer bir gerçekliğe sahiptir. Uzunca bir sürece yayılan karşılıklı iddialar ve buna bağlı olarak gerçekleşen kopuşlar, gerçekliği yeniden

kurgulayan bir duyarlılık karşısında, gündelik hayatın sabiteleri arasına yerleştirilen ön yargılarla direnmektedir.

Cumhuriyet'in ulusal tabanlı laiklik siyaseti Sünniliği makul ve meşru düzeyde dinselliğin ana damar referans kalıbı olarak belirlerken Aleviliği de yer yer Türk laikliğinin biricik teminatı olarak göstermekten kaçınmamıştır. Bununla birlikte Devlet, hiçbir zaman Aleviliği Sünnilikten ayrı bir blok olarak görme temayülünde olmamıştır.

Genelde yapılan Aleviliği Sünniliğin hegemonyatik ağına ve etkisine açık tutmak ve onu çok kere heterodoks bir öge olarak gören yorumları Devlet diline dahil etmektir.

Aleviliğin gerçekte ne olduğu, yaşama biçiminin hangi inanç ve ritüel özelliklerinden beslendiği bugün önemli ölçüde akademik dünyanın ilgisini çekmiş durumdadır. Pek çok araştırmacı Aleviliğin kökenleri, inanç ve ibadet uygulamaları hakkında fikir beyan etmektedir. Bu beyanların her birinden farklı birer Alevilik çıksa da sonuçta bütün bu ilgilerin Aleviliğin kimliğini sağlam bir eksene oturtma konusunda ciddi katkılar sağlayacağı inkar edilemez.

Öte yandan Aleviler, kendi inanç, ilke ve uygulamalarını günümüz koşullarında nasıl sürdüreceklere konusundaki tartışmalarını kabaca sağ ve sol Alevilikler diyebileceğimiz iki ana kulvar üzerinden sürdürmektedirler. Sağ Alevilik, gelecekte beslenen bakıyeye sadakatle sarılmanın gereğini vurgularken, sol Alevilik de daha özgün bir kimlik arayışı içindedir. Bununla birlikte devletle ilişkilerinde her zaman sorunlu olan tabiatına rağmen pek çok Alevi, kuşkuyla mahal bırakmayacak bir sadakat vurgusu yapmaktan geri durmamaktadır. Genel Sünni kamuoyu kadar Alevi kamuoyu da her zaman birlik ve beraberlik yönündeki yüksek şiarlara atıf yapmaktadır. Devleti kendilerine karşı tutumlarında her zaman problem kaynağı olarak gören pek çok Alevi, sonuçta bunu radikal bir muhalefete dönüştürme çabası içinde olmak yerine, durumun yeniden düzenlenmesi arzusunu yenilemektedir. Gerçekte her iki Alevilik tarzına

şaşırtıcı bir şekilde karışmış görünse bile, gerçekte asıl muhalif retorik sol Alevilik tarafından gündelik hayata dahil edilmektedir.

Aslında Alevilerin ısrarla dile getirdiği sorunlar, merkezinde eşitsiz ilişkilerin yer aldığı dışlanma ve horgörülme endişelerinde düğümlenmektedir. Gerçekten de yüzyılların biriktirdiği sıkıntıların, mahrumiyet ve mağduriyetlerin giderek her türlü kalıba girebilen özgün bir kültür ürettiği anlaşılmaktadır. Aleviler, bugün dile getirdikleri talepleriyle mevcut kuşatmaları yarabileceklerini düşünmektedirler. Cemevlerinin yasal bir statüye kavuşturulması, Diyanet İşleri Başkanlığının ideal laiklik normları etrafında yeniden ele alınması ve manevi önderleri olarak gördükleri dedelerin kaybolmuş ya da reddedilmiş statülerinin takviye edilmesi gibi pek çok öneri, gerçekte Alevilerin kendi güvenlik alanlarını tahkim etmeye yönelik arayışlarının birer sonucudur.

Görece 80'li yıllarda başlayan ve hem Sünni hem de Aleviler arasında açık bir canlanma işareti taşıyan meşhur uyanışın belli başlı unsurları arasında her iki topluluğun kimliklerini yeniden tanımlama çabası öne çıkmaktadır. Devletin Sünni topluma arka çıktığına dair yaygın Alevi yargısına karşılık Sünnilerin de Devletin her kademesinde Alevilerin öne çıktığına dair kanaatleri muhkem bir inanca dönüşmüştür. Başından beri Devletin Sünni bir yapıyı deruhte edecek şekilde kurumsallaştığına dair yapılagelen değerlendirmeler hiç kuşkusuz pek çok dindar için hiçbir zaman inandırıcı olmamıştır. Aynı şekilde bu tesbit, tersi sözkonusu olduğunda Aleviler açısından da geçerlidir. Aslında Devletin, Osmanlı bakıyesi olarak temerküz edilen dini, yeni rejimin çıkarlarıyla buluşturacak bir oluşuma imkan verecek düzenlemesinden bütün bu adımlardan Sünni ya da Alevi hissiyatını besleyecek bir sonuç çıkarmak hiç de mümkün değildir.

Alevilik bir sorun olarak ele alındığı her seferinde, konuyu Devlet (Diyanet), Sünni kamuoyu ve popüler medya boyutuyla ele almak zorunludur. Bu bağlamda Alevilerin Devlet katmanlarındaki konumları pek az ele alınıp incelenmiştir. Devletin, Diyanetin, Sünni kamuoyunun ve medyanın yaklaşımları birbiriyle hiçbir zaman örtüşmeyen bir çeşitlilik arz etmektedir. Bu nedenle sözkonusu çeşitliliği ihmal eden bir yaklaşım ciddi bir perspektif körlüğünden asla kurtulamayacaktır. O hâlde farklı bileşenleriyle toplumumuzda Alevi algısının nerelere sarktığını, nelere tekabül ettiğini görmek gerekir. ■